

"מחניים" – סיפורו של כתב עת צבאי דתי

עקיבא צימרמן

בחודש טבת תשנ"ב חידש כתב העת "מחניים", שיצא לאור בעבר, במשך יותר מעשרים שנה בהוצאת הרבנות הצבאית, את הופעתו. העורך הוא הרב מנחם הכהן, שהיה עורך כתב העת ברוב שנות הופעתו, וגם רבים מחברי המערכת היו, בתקופת שירותם הצבאי, חברי מערכת "מחניים" בעת שיצא מטעם הרבנות הצבאית הראשית. כתב העת בצורתו המחודשת מוגדר כ"רבעון למחקר, להגות ולתרבות יהודית" והוא יוצא לאור מטעם מרכז ספיר לתרבות ולחינוך יהודי בסיוע קרן "ניצן" לפיתוח ערכים, חינוך והשכלה. בפתח החוברת כתב העורך החדש-ישן, כי "ברשותה האדיבה של ההוצאה לאור של משרד הביטחון ובהסכמתו של הרב הראשי לצה"ל, ישא כתב העת החדש את השם 'מחניים', כשמו של כתב העת שיצא לאור על ידי צה"ל, מתוך תקווה ש'מחניים' החדש והמחודש, יזכה לאותם המוניטין להם זכה בעבר." ואכן, כתב העת מזכיר הן בצורתו והן באופיו את מאה ושלושים הקבצים ואת שלוש מאות החוברות שהופיעו מטעם הרבנות הצבאית הראשית. הקו שהוטבע בקובצי "מחניים" מראשיתם הוא מפגש בין המחנה הדתי והמחנה החילוני, שילוב בין פרסום אקדמי ובין חומר השווה לכל נפש, והמכוון לכל המעוניין להכיר את מנהגי ישראל.

שלושה עורכים

ראשית הופעתו של "מחניים" – בימי הבראשית של צה"ל. עוד בימי מלחמת העצמאות הופיעו "דפים לחייל הדתי" ומאו חנוכה תש"ט הוא החל להופיע בצורה מסודרת. שמונה עשרה החוברות הראשונות שהופיעו לקראת חגי ישראל נקראו בשם "ילקוט הרבנות הצבאית" וכל חוברת לוותה בשם המאפיין את החג והמועד לו יועדה. החל ממס' 19 נקראו החוברות בשם "מחניים". בנוסף לכך הופיעו החל מתמוז תשי"ג ועד שבת תש"ך כשלוש מאות חוברות שבועיות.

חנוכה

ילקוט לחג האורים

ילקוט
לחנוכה
הצבאית

החוברת הראשונה של "מחניים" שהופיעה לקראת חג החנוכה תש"ט

"חיידק" העתונות מלווה את משפחת הכהן זה שלושה דורות. הרב אברהם צבי שור, סבו של הרב מנחם הכהן, היה עורכו של השבועון "מחזיקי הדת" שהופיע בירושלים בשנים 1919-1924. אביו של הרב מנחם הכהן, הרב מרדכי הכהן, ערך את השבועון "נרות שבת", שראה אור בירושלים בשנים 1943-1952. אחיו של מנחם הכהן, פנחס הכהן פלאי ושמואל הכהן אבידור, ערכו את השבועונים "עין בעין" ו"פנים אל פנים" שהופיעו בירושלים ותל אביב בשנים 1954-1956 ו-1959-1973.

חוברת 5 מוקדשת לתשעה באב ושבתות הנחמה ועורכיה הם שמואל הכהן ואליהו שרגאי. החל מחוברת זו מודפסות החוברות בבית הדפוס הצבאי.

"עלון בית הכנסת לחייל"

חידוש מצאנו בחוברת 6 שהוקדשה לימים הנוראים ובחברת 7 שהוקדשה לחג הסוכות. החוברות נערכו על ידי האחים שמואל אבידור ופנחס פלאי ועימם אליהו שרגאי ובסופן נדפס: "אישור הצנזור לפי מספר 6000". החל מחוברת 9 נוסף לחברי המערכת יצחק אלפסי, אז סגן משנה וכיום הד"ר יצחק אלפסי חוקר החסידות.

בחוברת 9 השתתף הצייר אריה אלואיל שעטר את שער החוברת המוקדשת לחג הפסח, ואת כותרות המדורים. בין המשתתפים: הסופר ש"י עגנון.

בחוברת 11 שיצאה לקראת הימים הנוראים תשי"ב מופיע מאמרו של מנחם חודורובסקי, המתאר את חוויות יום הכיפורים במחנה הצבא הבריטי באיסמעליה, וכיצד מצא בין המתפללים את גיסו שנחשב לנער. לימים שינה מנחם חודורובסקי את שמו לסבידור, וכיהן כיושב ראש הכנסת העשירית. חוברת זו נערכה בידי אליהו שרגאי ויצחק אלפסי. האחרון סיפר לנו כי הוכנה חוברת לחג הסוכות ואף סודרה בדפוס, אך מטעמים שונים לא אושרה הדפסתה. שתי חוברות, 17 לקראת פסח ו-18 לקראת חג השבועות תשי"ג נערכו על ידי משה אישון, כיום עורך "הצופה".

החוברות הופיעו ברצף לקראת כל חג ומועד, חוץ מפורים של שנת תשי"י. נראה כי הסיבה לאי הופעת חוברת לפורים תשי"י נובעת מכך שבאותה שנה הוציאה הרבנות הצבאית מגילת אסתר מהודרת לחיילים, בצירוף קטעי הוי ומאמרים עיוניים בעריכת שמואל הכהן. חוברת זו נדירה ביותר כיום ואיננה נכללת במספרו הסידורי של חוברות "מחניים".

מאז חוברת 19 נערכו רוב החוברות בידי מנחם הכהן והחל מחוברת קי"ח, (ניסן תשכ"ח), מצורף לשמו התואר רב. בחודש תמוז תשי"ג החלו כאמור להופיע חוברות "מחניים" מדי שבוע, זאת בנוסף לקבצים המיוחדים לקראת חגים ומועדים. החוברת הראשונה בשיכפול הופיעה לקראת שבת פרשת בלק, י"ג תמוז תשי"ג (1953). כותרת השבועון "מחניים" מופיעה על רקע רישום של מחנה צבאי כשלצידו חייל עטוף בטלית. הגדרת השבועון היא "עלון בית הכנסת לחייל, מוצא על ידי הרבנות הצבאית הראשית". החוברת מכילה מדרשים לפרשת השבוע ומאמר של העורך. כן מופנית בקשה לחיילים הדתיים להשתתף בעתון.

ראוי לציין כי על דפי "מחניים" השבועי התגלו כשרונות רבים ועוזריו של מנחם הכהן בעריכת ידועים היום כסופרים, עתונאים, אנשי כלכלה ומינהל ואישי ציבור.

החוברות המשוכפלות נדירות ביותר כיום וספק אם קיים אוסף מלא שלהן. החל מחוברת 23 החלו החוברות להופיע בדפוס וקיבלו

החוברת הראשונה של "ילקוט הרבנות הצבאית" הופיעה, כאמור, לקראת חג החנוכה תש"ט. החוברת בת שמונים העמודים נערכה על ידי שלושה עורכים, שלימים התפרסמו כציבוריות הישראלית: מיכאל ליברמן (צור), שנודע לימים כמנכ"ל משרד המסחר והתעשייה ומראשי החברה הכלכלית לישראל וצי"ם, חיים קוברסקי שהיה מנכ"ל משרד הפנים וכיום יו"ר מועצת המנהלים של בנק המזרחי המאוחד; אליהו רקובסקי (אבי צדק) שהיה ידוע בחוגים הכלכליים בישראל. כל השלושה היו באותה עת חיילים צעירים וחברי "נוער המזרחי". ככל הקבצים נפתח גם הקובץ הראשון במאמרו של הרב הראשי לצה"ל הרב שלמה גורונצ'יק (גורן). גם הקובץ שהופיע בתשנ"ב נפתח במאמרו של הרב שלמה גורן.

החוברת כוללת תפילות לחנוכה, דיני חנוכה לחייל, וכן לקט מדרשים ומנהגי חנוכה. כיהא לחוברת שמוציא צה"ל כלולות בה סקירות ומפות על מלחמות החשמונאים. בחלק העיוני מאמרים של הרב אברהם יצחק הכהן קוק ושל הרבנים הראשיים באותה עת, הרבנים יצחק הלוי הרצוג ובן ציון מאיר חי עזיאל וכן של שר הדתות הראשון, הרב יהודה לייב הכהן פישמן (מיימון), הרב מאיר ברלין (בר אילן), נתן גרדי שכיחן כראש השירות הדתי, ומנהל המחלקה לענייני דת במשרד הדתות, הרב ד"ר ש. ז. כהנא. בחלק הספרותי מופיעים שירים של חיים נחמן ביאליק, יצחק קצנלסון, יוסף צבי רימון ואברהם ברוידס וכן סיפורים לחנוכה. במדור "חיילים כותבים" — רשמים מהשבי הירדני שכתב הרב שאר ישוב כהן, כיום הרב הראשי של חיפה. החוברת מעוטרת בתמונות מאוצר האמנות היהודית והווי חנוכה במחתרת ובצה"ל, וכן מובאים תווים לשירי החנוכה.

מעורבותם של האחים לבית הכהן ניכרת כבר בחוברת הראשונה. פנחס הכהן פלאי מביא את סיפורו "נרות חנוכה בשימון", ואילו שמואל הכהן, שלימים הוסיף לשמו את הכינוי "אבידור", עזר בליקוט חלק מהמדור "ניצוצות" המופיע בחוברת. הוא היה אז קצין הדת של חטיבה 3.

חוברת 2 הופיעה לקראת פורים תש"ט. הרכב המערכת דומה אלא שבמקום חיים קוברסקי מופיע אלכסנדר מלכיאל. החוברת כוללת גם את מגילת אסתר בשלמותה. בין המשתתפים הסופר י. א. זיידמן וחוקר ארץ ישראל זאב וילנאי. בחוברת 48 עמודים ובסיומה מופיעה תודה:

לחברי הדפוס קואופ. רונלד. רק הודות למסירותם אופשרה הדפסת החוברת אשר תנאים מיוחדים גרמו שתיערך ותידפס תוך שני ימים וחצי בלבד. חוסר מקום וזמן אלצונו להשאיר חלק ניכר מן החומר מחוץ לילקוט ואת הכותבים הסליחה.

לקראת פסח הופיעה שוב חוברת באותה מתכונת ובהרכב אותם המשתתפים.

חוברת 4, לקראת חג השבועות תש"ט, הופיעה על גייר משוכת. הרכב המערכת צומצם לשניים בלבד: אלכסנדר מלכיאל ואליהו אבי צדק (רקובסקי). כעוזר לעורכים מופיע אליהו שרגאי.

ב"ה "מחניים" שבועון דתי לחייל

מעשה גם לאורחו

מערכת "מחניים" שמחה להודיע לקהל האורחי, שנוצרה כעת אפשרות לכל אורח לחתום על השבועון הדתי "מחניים", היוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית והמיועד לחייל הדתי.

מחניים הוא השבועון הדתי היחידי המופיע בארץ, והוא כולל נוסף לרפורטז'ות אקטואליות על החיים הדתיים בצה"ל.

שאלות ותשובות בעניני הלכה משאלים על בעיות דת ומדינה חיילים מספרים

המדוררים הקבועים: מחיל אל חיל, מאוצר חז"ל ועוד. חשיבות מיוחדת נודעת לעתון זה עבור הנוער הדתי במדינה. במשך השנה יופיעו 48 גיליונות שבועיים במתכונת הרגילה, וכן 4 קבצים גדולים לחגים (במתכונת מוגדלת: 160 עמודים). חתימות על השבועון לשנה שלמה בסך 8 ל"י או בשני תשלומים חצי שנתיים, מתקבלות לפי כתובת המערכת: "מחניים" - דאר צבאי 2371 - צה"ל.

התום גם אתה על "מחניים" ותקבל את העתון ישירות לביתך

מפעל מנויים לציבור האורחי - מרס 1997

מיספור חדש. החוברת הראשונה של העתון בדפוס מסומנת כגיליון א' כשבסוגריים מופיע המספר (23). על מאמר המערכת חתום מנחם (מנחם הכהן) והעורך מסביר את הקו של השבועון ומודיע:

אכן בעזרת השם, מחיל אל חיל: מעתה יופיע אי"ה המחניים בדפוס משבת לשבת, בתקוה ובתפילה כי יהיה אורח רצוי באהליכם.

החוברת היא בפורמט קטן ולה שמונה עמודים. אחד המדוררים מהווה חיקוי לעתון "דברי הימים" שהופיע בעת ההיא בירושלים וכלל כתבות על מאורעות היסטוריים מנוסחים בלשון יומן בן זמננו. בדרך דומה מופיע בחוברות "מחניים" מדור "בראי השבוע" ובו מאורעות פרשת השבוע מנוסחים בלשון ימינו.

החל מגיליון ה' שונתה הכותרת מ"עלון בית הכנסת לחייל" ל"שבועון לחייל הדתי" והחל מגיליון ו' בכרך ג' שונתה שוב הגדרת השבועון ל"שבועון דתי לחייל". לקראת השנה השנייה להופעתו התרחב השבועון ל-12 עמודים ואחר כך ל-16, ולעתים הופיעו גיליונות מוגדלים. בצד עניינים הנוגעים לחייל הדתי, כלל הגיליון גם מאמרים בנושאים כלליים כמו חקר המגילות הגנוזות

(גיליון י"ח, כרך ב'). הרב הראשי לצה"ל ענה לשאלות חיילים שנתקלו בבעיות הלכתיות בעת שירותם ועל דפי "מחניים" הונחו יסודות השולחן ערוך לחיילי צה"ל, וכן נוהגים שאושרו בפקודות מטכ"ל ונהוגים בצה"ל עד היום. כן כללו הגיליונות פינה לסיפורי חסידים, סיפורים על גדולי ישראל ופינה לנעשה בתפוצות הגולה. משפחת הכהן השתתפה בגיליונות בהרכב מלא. מלבד העורך מנחם הכהן השתתף בקביעות אבי המשפחה הרב מרדכי הכהן, שפירסם ליקוטים לפרשת השבוע בשם מ. בן חן. שמואל אבידור הכהן פירסם סיפורים על גדולי ישראל ואמרות חסידים. פנתס הכהן פלאי תרם סיפורים מפרי עטו, וכן את המדור לפרשת השבוע בלשון מודרנית, זאת בשם י. אלף. מדור המכתבים למערכת הראה, כי הקוראים ביקשו להוסיף מדורים ולהגדיל את היקפו של השבועון. באחד המכתבים מתלוננת חיילת כי השבועון עוסק רק בעניינים של חיילים ומתעלם מן הבעיות של החיילות הדתיות...

האם להתיר ריקודים מעורבים?

החל מגיליון כ' בכרך ב' החלה המערכת בהנהגת משאלים על בעיות שונות המתעוררות אצל החיילים הדתיים, וכן בבעיות יסוד מתחום היהדות, ובכך חרגה מהכלל הנהוג אצל היהדות הדתית "כזה ראה וקדש". במשאלים השתתפו אנשים מכל חוגי הציבור. לצד ראשי ישיבות רואיינו גם סופרים ואנשים שלא תמיד הזדהו עם הציבור הדתי. המשאל הראשון היה "כיסוי ראש למה?" הרב מרדכי פירון, אז סגן אלוף וקצין הווי דתי, שהיה לימים לרב הראשי לצה"ל וכיום רב הקהילה היהודית בציריך, כתב על כיסוי הראש לפי מקורות ההלכה ובמשאל השתתפו לצד חבר מועצת הרבנות הראשית הרב עובדיה הדאיה גם הד"ר ברוך קורצווייל, שלא ראה חשיבות מיוחדת בכיסוי ראש שלא בשעת תפילה או אכילה, אך ציין כי בשבת הוא הולך בכיפה כל היום. כן סיפר שכאשר הוצע לו ללמד תנ"ך בגילוי ראש סירב, על אף שסיכן בכך את פרנסתו. הד"ר אהרון בארט ציין, כי יהודי פולין הקפידו בכיסוי ראש ואילו יהודי גרמניה, אפילו הדתיים שבהם, לא היו מן המקפידים.

מאז המשאל הראשון נהגה המערכת לשתף במשאל גם חיילים מן השורה. החייל מאיר כהן יליד טוניס סיפר, כי בצה"ל הוא נוהג ללכת בכיסוי ראש על אף שיהודי טוניס הדתיים לא הקפידו על כך. חייל אחר שהשתתף במשאל הראשון היה "איש נח"ל הנמצא עתה בהדרכה מטעם תנועת נוער דתית בפתח תקווה". שמו: זבולון המר. עליו נאמר במשאל: "זבולון לבוש חולצה לבנה ומכנסי חאקי ארוכים, סנדלים וקסקט' המאפיינים את הקומונרים". השר והח"כ לעתיד השיב במשאל, כי אין לוותר כמלוא נימה על כיסוי הראש, "יהיה מקור המנהג הדין הזה אשר יהיה", כי "הכיפה היא גורם מרסן ומכוון", ומי שיוזלזל בכיסוי ראש סופו לזלזל בהנחת תפילין...

שער הגיליון האחרון של "מחניים" השבועי

מאגזינים

"החזון איש", ביקש להיפגש גם איתו. יותר מכל הפתיעו דבריו, שהקמת מדינת ישראל היתה בעזרת הבורא ו"היו נסים כדרך הטבע במלחמת דוד וגלית בין ישראל לשבעת העממין". בעתון "דגלנו", ביטאון צעירי אגודת ישראל, נכתב כי סופר "מחניים" הערים על הרב מבריסק וביקש לשוחח עמו, וכאשר הרב הבחין שהלה מעלה דברים על הכתב הזהירו שלא לפרסם והכתב הבטיח שיעשה כדברי הרב. "דגלנו" טען כי "אין בכל השיחה שפירסם [הכתב] אף משפט אחד ממה שאמר לו מרן שליט"א, הכל בדוי מדמיונו של העתונאי לרבות כמובן על המדינה שקמה בחסדי ד'".

מערכת "מחניים" נמנעה תחילה מלהגיב על התקפת "דגלנו", אך כאשר פורסם ב"דגלנו" גילוי דעת בחתימת חבר הכנסת שלמה לורינץ, שלפיו דברי הרב מבריסק כפי שהובאו ב"מחניים" והועתקו לעתונים אחרים "הם גיבובי דברים בעלמא, יסודם בשקר, מסלפים לחלוטין את דעת מרן שליט"א ומכוונים להטיל מבוכה בקרב הציבור התורתי", החליטה שחבר המערכת שלמה פלץ שראיין את הרב מבריסק יעלה לירושלים ויבהיר את העניין עם הרב עצמו. בגיליון כ"ג ("ט באדר ב' תשי"ז, 22 במרס 1957), תחת הכותרת "הגאון מבריסק מאשר" נכתב כי הכתב עבר על הראיון עם הרב "פסוק בפסוק, פיסקה פיסקה שנתאשרו בזה אחר זה על ידי הרב". הסתייגות אחת היתה לרב מבריסק והיא, שדבריו בקשר להקמת מדינת ישראל, לא הובהרו על ידו במידה הדרושה.

כדאי לציין כי באותו סימפוזיון השתתפו מלבד הרבנים שהוזכרו גם הסופרים דוד שמעוני, יעקב כהן, ש. שלום, י. ד. ברקוביץ, ד"ר ברוך קורצויל וכן אנשי החינוך ד"ר רפאל עציון, פרופ' ישראל אפרת, ד"ר ארתור בירם, ד"ר ברוך בן יהודה ו"אבי הנוער העובד" דוד כהן. שלושה סופרים צעירים באותם ימים השתתפו גם הם במשאל: יצחק שלו, פנחס פלאי ומשה שמיר, שבימים ההם נמנה עם מחנה השמאל. עיון בדבריו מראה כי ניצני השקפתו דהיום ניכרו כבר בדבריו אז. את התנועה הקיבוצית ייצגו צוריאל אדמנית, המשורר לוי בן אמיתי ויהושע מנחם. היה זה אולי המשאל המקיף ביותר בנושא שנערך אי פעם על דפי העתונות. ובעקבותיו באו משאלים וראיונות עם מפקדי חילות צה"ל על מעמד הדת בחיל עליו הם מופקדים.

בשנה החמישית להופעתו ערכו את העתון לצידו של מנחם כהן צבי שובין ומרדכי לוריא שהוחלף לקראת סיום השנה על ידי יהודה פרידלנדר, כיום פרופסור ב"בר אילן". באותה שנה נתקבלו חברי המערכת אצל נשיא המדינה, שאירח במשכנו את ראשי הרבנות הצבאית. הנשיא יצחק בן צבי נמנה עם קוראי השבועון והוא ורעייתו רחל ינאית הביעו לו את הערכתם. במשך השנה החמישית נוספו מדורים חדשים ושופרו פני העתון וביחוד הורחב מדור החידונים. העתונאי יונה כהן, מוותיקי מערכת "הצופה", השתתף ב"מחניים" בסדרת כתבות על עליית נידחי ישראל. באותה עת נערך מבצע מנויים ותמורת שמונה לירות לשנה הובטחו לכל

משאל נוסף שעורר הדים במכתבים למערכת עסק בריקודים מעורבים (גיליון שבת נחמו תשט"ו). השתתפו בו הרבנים יעקב משה טולידנו, שמואל ברוט ושלמה יוסף זוין שכמובן אסרו, וחבר ההנהלה הארצית של "בני עקיבא" יעקב דרורי, שסיפר כי ב"בני עקיבא" נהוגים ריקודים מעורבים, וכי אף בעל "החזון איש" לא אסר עליהם בתוקף הנסיבות לנהוג כך. דברים אלה עוררו התנגדות ומחאות בגיליונות הבאים.

משאל אחר נערך בנושא: האם לתרגם תפילות מארמית לעברית? השתתפו בו הרב הראשי יצחק נסים, הרב יהודה לייב הכהן מיימון, פרופ' יוסף קלוזינר והסופר ר' בנימין. שני הראשונים טענו כי אין לתרגם ושני האחרונים נטו לצד התרגום. החייל שהשתתף במשאל, צבי קריגר מחיל התותחנים, נטה לצד הרבנים. מדורים נוספים בחוברות היו תשבצים וחידונים, לעתים נושאי פרסים, וכן קריקטורות מהווי צה"ל.

בשנה השלישית להופעת "מחניים" השבועי חלה הפסקה של כמה חודשים בהופעת העתון, כנראה בשל קשיי תקציב, והופיעו רק 19 גיליונות במקום 48. בסיכום השנה השלישית סוקר העורך את השנה שחלפה, תוך שהוא עומד על מטרות העתון לשמש במה לחייל הדתי.

"הכל בדוי"...

השנה הרביעית להופעת "מחניים" השבועי עמדה בסימן התקפות הפיזיאלוגיות ומיבצע "קדש", שנתנו אותותיהם על דפי השבועון, הן בבירורים הלכתיים על קדושת שטחי סיני ובתיאורי הקרבות ומהלכם, והן בראיונות עם חיילים ואנשי מילואים דתיים. החל מהשנה הרביעית צוינו על דפי העתון שמות חברי המערכת שהיו בדרך כלל חיילי חובה שגויסו לשירות ברבנות הצבאית. מתברר כי צוות המערכת הוחלף כמה וכמה פעמים במשך השנה.

החל מהגיליון הראשון של השנה הרביעית, מופיעים לצידו של העורך שמותיהם של דוד גלס ומשה פלץ. שני גיליונות נערכו על ידי דוד גלס וצבי שובין, גיליון אחד על ידי צבי שובין ושלמה שמיר ולאחר מכן ועד סוף השנה הרביעית עזרו למנחם כהן בעריכה צבי שובין וגדעון פישמן. דוד גלס היה לימים מנכ"ל משרד הדתות וח"כ. שלמה שמיר משמש כיום כעורך "הדואר" בניו יורק וכתב "הארץ" בעיר זו.

השפעתו של "מחניים" הרגה לעיתים מתחומי צה"ל, ולא אחת שימשו דברים שפורסמו בו נושא לדיון בעתונים ובציבור. סימפוזיון שערכה המערכת — "כיצד נביא לשיבה אל היהדות" — עורר עניין רב הן בציבור הדתי והן בציבור החילוני. הוא נערך בחמישה חלקים. בחלק הראשון השתתפו הרבנים הראשיים הרצוג ונסים, זקן ראשי הישיבות הרב אליעזר יהודה פינקל, האדמו"ר מסדיגורה הרב אברהם יעקב פרידמן והרב יצחק זאב סולובייצ'יק, הרב מבריסק. רבים התפלאו על כי הרב מבריסק הסכים להשתתף, שכן הוא סירב לקבל לשיחה את דוד בן גוריון, שאחרי שנפגש עם בעל

באותה שנה הורחב מדור המכתבים למערכת ובין הכותבים היו לא רק חיילים אלא גם אזרחים שקיבלו את העתון. אחד הכותבים למערכת היה המשורר אורי צבי גרינברג שכתב (גיליון ל"א, ד' בתמוז תשי"ט-1959): "אני מעריך את הופעת 'מחניים', אף שאיני גורס פרסום שאלות ותשובות בהלכה בצורת מאמרים בעתון. מוטב למלאות כל גיליון בדברי מדרש, אגדה ופתגמי חכמים. אלה, לדעתי, גורמים להשראה ולקירוב לבבות..."

לקראת סיום השנה השישית שונה הרכב המערכת ולצד העורך, בנוסף ליוסף הקר, נוספו יעקב שטרנשוש וישראל תא שמע, כיום פרופסור באוניברסיטה העברית, הנימנה אף הוא עם מערכת "מחניים" המחודש.

"מחניים" השבועי הפסיק להופיע בחודש שבט תש"ך. הגיליון האחרון נושא מספר 10, כך שמהנכרך השביעי קיימות רק עשר חוברות. לא נמסר כי השבועון מפסיק להופיע, אך מצוין כי "הגיליון הבא של 'מחניים' יופיע בצורה מוגדלת לט"ו בשבט". ואכן, מאז שבט תש"ך (ינואר 1960) החל "מחניים" להופיע אחת לחודש בצורה מוגדלת, ובמקום ארבע חוברות מוגדלות לחגים, הופיעה מדי חודש בחודשו ולעיתים אף פעמיים בחודש חוברת מוגדלת בת 100 עד 200 עמודים.

בטרם ניפרד מ"מחניים" השבועי ונסקור את הקבצים החודשיים מן הראוי לציין כי בחוברת האחרונה נערך משאל בנושא "על הסכנה שבטלוויזיה". באותם הימים החלו דיונים אם להנהיג טלוויזיה בישראל, וכזכור ראש הממשלה דוד בן גוריון נימנה עם ראשי המתנגדים. במשאל השתתפו שלושה אנשי ציבור מהציבור החילוני והם פרופ' שמעון הלקין, יו"ר הסתדרות המורים ד"ר שלום לויק, ומזכיר אגודת הסופרים המשורר אברהם ברוידס. כל השלושה הביעו התנגדות נחרצת ויצאו בדברים חריפים כנגד הנהגת שידורי טלוויזיה בישראל...

"סודות המערכת" בספר

קובצי "מחניים" החודשיים הינם אוצר בלום של מידע בכל ענפי היהדות ואין כמעט איש רוח בישראל שלא השתתף בהם. רבנים ואנשי אקדמיה, סופרים ומשוררים, ציירים ופסלים, דתיים וחילוניים חברו יחד על דפי הקבצים. כך אפשר למצוא בכפיפה אחת את המלומדים יוסף קלוזנר ושמואל הוגו ברגמן, נתן רוטנשטרייך, דב סדן, דב נוי, ישראל אלדד ואחרים המעטרים את הקבצים במאמריהם ומחקריהם. המשורר אורי צבי גרינברג פירסם עשרות שירים ומאמרים בקובצי "מחניים" וכך גם הסופר ש"י עגנון. כן מצאנו שירים מאת ש. שלום, אברהם ברוידס, האחים המשוררים יוסף צבי ויעקב רימון, יצחק דב קמזון ורבים אחרים. הרב שלמה גורן פירסם בחוברות "מחניים" למעלה ממאה מחקרים הלכתיים והרב מרדכי הכהן תרם אף הוא מפרי עטו לחוברות רבות. המוסיקאי מנשה רבינא ייחד בחוברות "מחניים" מאמרים למוסיקה היהודית וכן להשפעת מאורעות מתחום ההיסטוריה היהודית על

מגו 48 חוברות שבועיות וכן ארבעה קבצים לקראת החגים. העתון הופץ גם בציבור האזרחי.

נגד טלוויזיה

מבין המשאלים שנערכו בשנה זו נציין משאל על "מקומה של ירושלים בחינוך הדור הצעיר" בהשתתפות הרב הראשי יצחק נסים, הרב דוד כהן ("הגזיר"), הרב מרדכי הכהן, שלמה זלמן שרגאי, שהיה שנתיים ראש עיריית ירושלים, הרב רפאל קצנלכונג ופרופ' יוסף יואל ריבלין. כן הורחב המדור על הנעשה בתפוצות ישראל. בשנה השישית עזרו ליד מנחם הכהן יוסף הקר, כיום פרופסור באוניברסיטה העברית הנמנה עם מערכת "מחניים" המחודש, וכן יצחק אגסי. חוברת ט"ו הוקדשה לזכרו של יושב ראש הכנסת יוסף שפרינצק המוגדר "כאחד הקוראים הנלהבים ביותר של מחניים ולא אחת זיכנו המנוח בעצה טובה ונכונה לשיפור העתון", ואף מסופר כי כמה חודשים לפני פטירתו הזמין את מערכת "מחניים" לשיחה בכיתו.

ערו החוברת האחרונה, החד פעמית, של "מחניים" הצבאי, שהופיעה ב-1978

החברת האחרונה לפני מלחמת ששת הימים באייר תשכ"ז הוקדשה לדמותו של משה רבנו. עד מלחמת ששת הימים הופיעו החוברות כסדרן, כמעט מדי חודש בחודשו. רוב החוברות נערכו על ידי מנחם הכהן ומקצתן על ידי יצחק אלפסי שמילא את מקומו בהיותו בחופשה.

בין חברי המערכת בשנות ה-60 נימנה בעת שירותו בצה"ל הסופר חיים באר. דומה כי בספרו "עת הזמיר", בו הוא כותב על אירועים שונים של הרבנות הצבאית הוא רומז לכמה מ"סודות המערכת" של "מחניים". כן עזרו בעריכה חיילות דתיות, והיה זה בבחינת חידוש בעתונות הדתית. כך מצאנו כעוזרת לעורך קצינה דתית, סג"מ רבקה קרימלובסקי. אחד מעוזרי המערכת היה דוד קוליק, כיום איש עסקים ידוע. בין חברי המערכת היו אברהם רותם וכני דון יחיא, בנו של עורך "הצופה" ש. דון יחיא (ש. דניאל).

אסטרונומיה ואסטרוולוגיה ביהדות

מלחמת ששת הימים גרמה להפסקה בהופעת "מחניים", ובעת ההמתנה שקדמה למלחמה וכן בעת המערכה עצמה הופיעו כמה חוברות שהיו מעין "דפי קרב". החוברות נערכו בידי מנחם הכהן

המוסיקה של עמי העולם וחוקר המוסיקה היהודית מאיר שמעון גשורי פירסם ממחקריו על המוסיקה החסידית והחזנות. הרב מרדכי פירון פירסם מחקרים היסטוריים הלכתיים ושרגא גפני כתב על קרבות היסטוריים בתולדות ישראל. אברהם מאיר הברמן, מאיר מדן ויעקב רוטשילד תרמו מחקרים על פיוטים ותפילות, ויהודה רצהבי פירסם את מחקריו על פיוטי יהודי תימן. מאז שבט תש"ך נכללו בקבצים החודשיים מדורים שונים שנכללו בחוברות השבועיות. מאורעות שונים זכו לחוברות מיוחדות. כך הוקדשה חוברת שבועות תש"ך לתנועת החסידות במלאות מאתיים שנה להולדת הבעל שם טוב. לצוות המשתתפים נוסף הד"ר יום טוב לוינסקי, שפירסם מחקרים בנושא מנהגי עדות ישראל וכן אפרים דוידזון שהביא גם הוא פנינים מאוצרות הפולקלור היהודי. בין הנושאים שזכו לקבצים מיוחדים: עבודת האדמה בישראל, עבודה ומלאכה, שנת הראשונים, התפילה בישראל, תורה שבכתב ותורה שבעל פה, ימות הגשמים ביהדות, הטבע ביהדות, חסידי אומות העולם, הפזורה היהודית, האנטישמיות וגילוייה, השבת, ראשי חודשים, מעמד האשה בישראל, הספר העברי, המגילות הגנוזות במדבר יהודה. קבצים מיוחדים הופיעו לזכר הרב מיימון והנשיא בן צבי.

מבצע גיוס ספרי תורה לצה"ל - במלחמת יום הכיפורים

בַּחֲנִיִּים

ל כ ו ח ו ת ה ל ו ח מ י ם

ב"ה, כג תשרי תשל"ד • גליון מס' 3 • מוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית • 19 אוקטובר 1973

ספרי תורה בראש מחנה לוחמי-ישראל

* מבצע גיוס ספרי-תורה לצה"ל * הנוחיות הלכתיות ללוחמים

ס"ת נודמשק לחזית דמשק

מאת שאול שיף - כתב צבאי
ספר תורה עתיק מדמי-שק, שנתרם בשעתו על-ידי פרנסי הקהילה היהודית המקומית, להרב הראשי לישראל, הראשון לציון ל-שעבר, הרב יצחק נסים, הועבר השבוע לידי סגן ה-רב הראשי לצה"ל, אל"מ הרב גד נבון.
הרב נסים בהעבירו את ספר התורה העתיק לאל"מ הרב נבון צירף ברכתו לכונות הלוחמים.
סגן הרב הראשי לצה"ל העביר מיד את ספר התורה לחזית הצפון אל הכונות הלוחמים בקירבת דמשק.

ספרי תורה מועברים לבסיס חיל האוויר

- ויהי בנסוע
- הארון ויאמר
- בושה: קוונה
- ה' ויפוצו
- אויבך וינסו
- משנאיך נפניך.

מבצע משולב של הרבנות הצבאית הראשית, איתור כתיבת הכנסת והנחלות בתייהמנסת בארץ - "גוי" מיר כפרון הקרבות כאלף ספרייהתורה עבור היהודיות הלוחמות.
הרבנות צבאית שקדה עליה, שבכל יחידה לוחמת ייצא ספר-תורה ויילות אותה אליי קרב כי ארון ביותה בשעתו אשר עבר בראש מחנה ישראל. כלשון הכ-תוב: "ויהי בנסוע הארון ויאמר משה קומה ה' ויפוצו אויבך ויגורו משנאיך מפניך".
ספר-התורה ביחידה לוחמת מס' מל את הקשר בין הסיף והספר אשר ירדו כרוכים מן השמים, כי דברי חז"ל.
הכנסת ספרי-התורה ליחידות ה-לוחמות נתקבלה בברכה על-ידי החיילים והמפקדים. מבצע זה ש-

בחודשים תשרי-חשוון תשכ"ו והוקדשה לנושא "אמונה ויהדות":

השילוב של דברי יצירה מעולם התורה והיהדות עם היצירה האמנותית של היהדות לדורותיה, אף זה מן החידוש שנתחדש בבית מדרשו ומן הדפוסים שנקבעו על ידינו.

לא ידועה בדיוק הסיבה שגרמה להפסקת הופעת קובצי "מחניים" וישנן גירסאות שונות. מכל מקום, קובצי "מחניים" הינם כלי מחזיק ברכה, וכדאי היה לערוך מפתח לחומר הרב הכלול בחוברות ובקבצים. עורך "מחניים", הרב מנחם הכהן, נבחר לכנסת בשלהי 1973 וכיהן כחבר כנסת מטעם המערך עד שנת 1988, וכיום הינו רב תנועת המושבים. הוא פירסם, יחד עם רעייתו דבורה, ספרים העוסקים במועדי ישראל, ובהם – על פי היתר מיוחד – חומר שהופיע בקובצי "מחניים".

לסיום סקירתנו על כתב העת נציין, כי בעת מלחמת יום הכיפורים הופיעו כעשרה גיליונות בשם "מחניים לכוחות הלוחמים". הגיליונות ראו אור בתבנית "טבלואיד", עורכם היה משה אישון והמביא לדפוס אריה פרנקל. גיליונות אלה הכילו את תיאורי הקרבות וכן דינים ומנהגים. רוב המשתתפים היו כתבים צבאיים שגויסו מביין מערכות העתונים. לחנוכה ולפסח תשל"ד הופיעו גיליונות מיוחדים. כן נמצא באוספי גיליון בודד של "מחניים" שהופיע (ללא מספר סידורי) לקראת פסח תשל"ח (1978) (לאחר מיבצע ליטני). העורך היה יצחק נחשוני וחברי המערכת חגי שמיר ומאיר גבירץ. החוברת בת 28 עמודים מזכירה במתכונתה את חוברות "מחניים" בתקופת היותו שבועון.

ויצחק אלפסי. הקובץ הראשון לאחר מלחמת ששת הימים הופיע רק בחודש חשוון תשכ"ח, חצי שנה אחרי הקרבות, והוקדש ל"ארץ ישראל המשוחררת והמקומות הקדושים". גם החוברות הבאות עסקו בנושאים אלה. חוברת קי"ח שהופיעה לקראת חג הפסח תשכ"ח (1968) מהווה מסכת על מדבר סיני וים סוף. לאחר מכן שוב חלה הפסקה בהופעת החוברות והחוברת הבאה הופיעה לקראת הימים הנוראים של שנת תשכ"ט (סתיו 1968). בתשכ"ט הופיעו שתי חוברות בלבד. לצידו של בני דון יחיא מופיעה כחברת מערכת עמליה ברש. חוברת המאה ועשרים שהופיעה בחשוון תשכ"ט היא מעין אנציקלופדיה לקהילות ישראל באירופה שחרבו בשואה. חוברת קכ"ה והבאה אחריה הוקדשו לחוכמת התכונה – על אסטרונומיה ואסטרוולוגיה ביהדות.

השנה האחרונה להופעת קובצי "מחניים" היתה שנת תשל"ב. חוברת קכ"ז הוקדשה לארץ ישראל וגבולותיה והופיעה באדר תשל"ב. לצידו של הרב מנחם הכהן כעורך מופיע אריה פרנקל כמרכז המערכת. את החוברת פותח הרב מרדכי פירון שניהן כרב ראשי לצה"ל באותם הימים ובולטת אי השתתפותו של הרב גורן, שכמעט לא היתה עד אז חוברת "מחניים" שבה לא השתתף.

החוברת האחרונה של "מחניים" היתה "משולשת" ונשאה שלושה מספרים: קכ"ח-קכ"ט-ק"ל. היא ראתה אור בתמוז תשל"ב (1972) והוקדשה ליובל ה-85 של חוד בן גוריון. אם לסכם את התופעה ששמה "מחניים", נוכל להשתמש בדברים שכתב הרב שלמה גורן בפתח חוברת המאה, שהופיעה בשני חלקים